

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 39 (2018)

Δελτίον ΧΑΕ 39 (2018), Περίοδος Δ'. Αφιέρωμα στη μνήμη Χαράλαμπου Μπούρα

Χαράλαμπος Μπούρας, 17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Παναγιώτης Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS)

doi: [10.12681/dchae.18850](https://doi.org/10.12681/dchae.18850)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS) Π. Λ. (2018). Χαράλαμπος Μπούρας, 17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 39, 1–4. <https://doi.org/10.12681/dchae.18850>

Φωτογραφίζοντας την Άγία Τριάδα του Μέριπακα (Φωτ.: Π. Α. Βοζοτόπουλος, 8 Ιανουαρίου 1990).

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 παρακολουθοῦσα τακτικά τις διαλέξεις που διοργάνωνε κάθε άνοιξη στο Βυζαντινὸ Μουσείο ἢ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, πρὶν καθιερωθεῖ ἀπὸ τὸ 1980 τὸ ἐτήσιο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης. Πρόσεξα στὶς διαλέξεις ἐκεῖνες ἕναν νέο ἀκροατὴ μὲ εὐγενικὰ χαρακτηριστικά, ψηλό, λιγομίλητο, πὸν παρακολουθοῦσε τὶς ὀμιλίες μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον. Ὁ ἀκροατὴς ἐκεῖνος ἦταν ὁ Χαράλαμπος Μπούρας, νεοδιορισμένος ἀρχιτέκτων τῆς Ἀναστηλώσεως. Δὲν θυμᾶμαι πὼς ἀκριβῶς ἔγινε ἡ γνωριμία μας, ἴσως στὸ ἀναγνωστήριο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τοῦ ὁποῦ εἴμεθα τακτικοὶ θαμῶνες. Πολὺ σύντομα ἡ γνωριμία ἐξελίχθηκε σὲ στενὴ φιλία καὶ ἀλληλοεκτίμηση.

Ὁ Χαράλαμπος Μπούρας εἶχε γεννηθεῖ στὶς 17 Ἰουλίου 1933 στὴν Πρέβεζα, ὅπου ὁ πατέρας του Θεόδωρος, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Νησί (Μεσσήνη), ἦταν διευθυντὴς τοῦ Παραρτήματος τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους. Ἡ μητέρα του Φραγκίσκη κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἄνδρο. Ἦταν ὁ δεῦτερος ἀπὸ τρία παιδιά· τὰ ἄλλα ἦταν κορίτσια. Δύο χρόνια ἀργότερα ὁ πατέρας του μετετέθη στὴν Χίο, ὅπου ὁ Μπάμπης μεγάλωσε καὶ ἔβγαλε τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο. Τὸ 1952-1957 ἐσπούδασε ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο. Εὐτύχησε νὰ ἔχει ἐκεῖ καθηγητὲς, μεταξὺ ἄλλων, τὸν Ἀναστάσιο Ὁρλάνδο, τὸν Παναγιώτη Μιχαήλ, τὸν Δημήτρη Πικιώνη, τὸν Νίκο Χατζηκυριάκο-Γκίκα, τὸν Δημήτριο Εὐαγγελίδη καὶ τὸν Ἀντώνιο Σῶχο. Ἀφοῦ ὑπηρετήσε τὴν στρατιωτικὴ του θητεία ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς στὸ Μηχανικὸ τὸ 1957-1959, προσελήφθη τὸν Μάρτιο τοῦ 1960 στὴν μοναδικὴ τότε μόνιμη θέση ἀρχιτέκτονος τῆς Ἀναστηλώσεως, στὴν ὁποία εἶχε ἤδη ἐργασθεῖ ὡς σπουδαστὴς καὶ ὡς ἔκτακτος ἀρχιτέκτων. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴ συνέταξε μελέτες στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως πλήθους μνημείων, ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν, καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ὀργάνωσε καὶ ἐπέβλεψε τὶς σχετικὰς ἐργασίες. Μετέσχε καὶ σὲ πολλὰς ἀνασκαφές, σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν ἡ ὑπὸ τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Βραυρώνα.

Τὸ 1962-1964 ὁ Μπούρας μετέβη μὲ ὑποτροφία τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἑσπερίαν, κατὰ τὴν καθιερωμένη ἔκφραση, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα καὶ σεμινάρια τῶν André Grabar, Pierre Demargne καὶ Anatole Frolov στὴν École Pratique des Hautes Études, τὸ Collège de France καὶ τὸ Institut d'Art et d'Archéologie στὸ Παρίσι, καὶ ἐπραγματοποίησε πολλὰ ἐνημερωτικὰ ταξίδια στὴν Γαλλία καὶ ἄλλες χώρες. Ἐξεπόνησε ἐκεῖ διδακτορικὴ διατριβὴ 3ου κύκλου γιὰ τὶς θύρες καὶ τὰ παράθυρα στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, πὸν παρέμεινε δυστυχῶς ἀνέκδοτη.

Λίγο μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ του στὴν Ἑλλάδα ὁ διευθυντὴς Ἀναστηλώσεως Εὐστάθιος Στίκας ἐτέθη σὲ διαθεσιμότητα καὶ τὴν διεύθυνση τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐπωμίσθηκε γιὰ μερικὸς μῆνες ὁ Μπάμπης. Εἶχα μόλις διορισθεῖ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία κατὰ τὴν πολὺμηνη ἄσκησή μου νὰ ἐκτιμῶ τὴν ἐργατικὴ καὶ τὴν ἀντοχὴ τοῦ Μπάμπη. Μετὰ τὸ καθημερινὸ του ὥραριο παρέδιδε τὸ ἀπομεσήμερο στοὺς νέους ἐπιμελητὲς μαθήματα ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλοὶ ὠφελήθηκαν τὰ μέγιστα, ἐνῶ ἄλλοι, ὅπως ἐγώ, τὸ ἔριχναν στὴν πλάκα.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1965 ὁ Μπάμπης ὑπέβαλε ὑποψηφιότητα σὲ ἔδρα Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς πὸν εἶχε προκηρυχθεῖ στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἄρθρα του εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ συγγράψει καὶ μονογραφία γιὰ τὰ σταυροθόλια μὲ νευρώσεις στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ὁποία ὑποστηρίχθηκε στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης ὡς

διδασκαρική διατριβή, έγκρίθηκε με τόν βαθμό άριστα στις 9 Νοεμβρίου 1965 και τυπώθηκε από τόν Ταμείον Αρχαιολογικών Πόρων λίγο πριν από τήν έκλογή. Πριν καλά καλά κυκλοφορήσει, δημοσιεύθηκε όχι ιδιαίτερα εύμενης βιβλιοκρισία με προφανή σκοπό νά επηρεάσει δυσμενώς τούς εκλέκτορες. Συντάκτης ήταν παλαιός βυζαντινολόγος, ύποψήφιος σέ έδρα τού Πανεπιστημίου Άθηνών, όπου ή έκλογή μπορούσε νά επηρεασθεί από τόν Όρλάνδο. Ό Μπάμπης είχε φυσικά δυσφορήσει, εύτυχώς όμως όλα πήγαν όμαλά και στις 27 Άπριλίου 1966 εξέλέγη καθηγητής επί τριετεί θητεία, ενώ τρία χρόνια αργότερα ή έδρα μετετράπη σέ τακτική.

Στήν Θεσσαλονίκη ό Μπάμπης στρώθηκε στήν δουλειά με τήν συνήθη του μεθοδικότητα και εργατικότητα. Θυμάμαι ότι περαστικός από τήν Θεσσαλονίκη ένα χρόνο αργότερα, καθ' όδον προς τόν Άγιον Όρος, πρόσεξα ότι τόν μόνο φωτισμένο παράθυρο αργά τήν νύχτα στο έπταώροφο κτήριο τής Πολυτεχνικής Σχολής ήταν τού γραφείου του. Ήδη τόν 1968 εξέδωσε σέ δύο τόμους τες παραδόσεις του περι Ιστορίας τής Αρχιτεκτονικής. Δίδαξε επί πλέον θέματα αναστηλώσεων και αποκαταστάσεων μνημειακών συνόλων καθώς και αρχαιολογικής νομοθεσίας. Κατ' ανάθεσιν έδίδαξε αρχιτεκτονικό σχέδιο και ζωγραφική. Με συνεργάτες τήν Μαρία Καμπούρη, τήν Λασκαρίνα Φιλιππίδου και τόν Γιώργο Βελήνη έδημιούργησε σύγχρονο σπουδαστήριο με αρχείο μνημείων και φωτοθήκη. Παράλληλα, συνέχιζε τήν συγγραφική του δραστηριότητα. Τόν 1967 έκυκλοφόρησε τόν βιβλίο του για τήν αρχιτεκτονική τής στοάς τής Βραυρώνος, πόν άφησε έποχή.

Κατά τόν διάστημα τής θητείας τού Μπάμπη στο Άριστοτέλειο, είχα τοποθετηθεί στήν νεοσύστατη Έφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, βλεπόμεστε όμως σχετικά συχνά και οργανώσαμε και περιοδείες σέ μνημεία. Από ταξίδι στήν Αίτωλοακαρνανία και τήν Δυτική Πελοπόννησο τόν 1968 προέκυψαν άρθρα τού Μπάμπη για τόν Άγιο Στέφανο Ριβίου στήν Ακαρνανία, τήν Παλιοπαναγιά τής Μανωλάδος και τήν βασιλική τής Ζούρτσας. Τού είχα παραχωρήσει τήν προτεραιότητα δημοσίευσως και τού μεσαιωνικού Κάστρου τού Καλάμου, με τόν όποιο τελικώς δέν καταπιάσθηκε, έπειδή ήταν αναγκαία ή συνεργασία με τοπογράφο.

Τόν 1974 ό Μπούρας, πόν είχε έν τώ μεταξύ παντρευθεί τήν αρχιτέκτονα Λασκαρίνα Φιλιππίδου, εξέλέγη καθηγητής Ιστορίας τής Αρχιτεκτονικής στήν έδρα τού Έθνικου Μετσοβίου Πολυτεχνείου, πόν είχε κενωθεί μετά τήν συνταξιοδότηση τού Δημητρίου Κωνσταντινίδη. Έδίδαξε στο Πολυτεχνείο επί 25 συναπτά έτη, επέβλεψε τήν συγγραφή 28 διδασκαρικών διατριβών, όργάνωσε Αρχείο Τεκμηρίωσης Μνημείων με εκατοντάδες σχεδίων και δεκάδες χιλιάδων φωτογραφιών, ιδίως δικών του και τής Λασκαρίνας, καθώς και με συνεχώς ένημερωνόμενα βιβλιογραφικά δελτία, τά όποια είχε ξεκινήσει από τήν Θεσσαλονίκη, και καθιέρωσε τά μαθήματα έμβαθύνσεως, όπως τά απεκάλεσε, όπου κάθε Πέμπτη απόγευμα καταξιωμένοι αλλά και έκκολαπτόμενοι αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και αρχαιολόγοι αναπτύσσουν ένα θέμα τής ειδικότητός των και ακολουθεί εύρεία συζήτηση. Τά μαθήματα αυτά κατόρθωσαν νά επιβιώσουν μέσα από άμέτρητες κινητοποιήσεις και καταλήψεις, και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ό Μπούρας φρόντισε νά εξασφαλίσει τήν στελέχωση τού κλάδου τών αναστηλωτών αρχιτεκτόνων με τήν άποστολή δεκάδων προικισμένων άποφοίτων για μεταπτυχιακές σπουδές σέ ανώτατες σχολές τού έξωτερικου, ιδίως στο York τής Άγγλίας, με τήν καθιέρωση μαθημάτων αποκαταστάσεως τών μνημείων και διατηρήσεως τών συνόλων, και τελικά με τήν ίδρυση τόν 1997 στο Πολυτεχνείο τού πρώτου μεταπτυχιακού προγράμματος προστασίας μνημείων και συνόλων στήν Ελλάδα. Έδωσε ιδιαίτερη ώθηση στόν κάπως παραμελημένο κλάδο τής μεταβυζαντινής ναοδομίας με τήν έκδοση συναγωγών μελετών υπό τόν γενικό τίτλο *Έκκλησίες στήν Ελλάδα μετά τήν Άλωση*, όπου είχε τήν γενική επιμέλεια και συνέτασε ό ίδιος τά εύρετήρια.

Πέραν τών καθηκόντων του στο Πολυτεχνείο έδραστηριοποιείτο άνιδιοτελώς σέ πολλούς τομείς. Ήταν ή ψυχή και επί πολλά έτη πρόεδρος τής Έπιτροπής Συντηρήσεως τών Μνημείων τής Άκροπόλεως και διοργάνωσε σχετικά διεθνή συνέδρια με τήν συμμετοχή κορυφαίων αρχιτεκτόνων και αρχαιολόγων.

Συμμετέσχε στις έπιτροπές των μνημείων του Άσκληπιείου τής Έπιδαύρου, του ναού του Έπικουρείου Άπόλλωνος Φιγαλείας, τής Άκροπόλεως τής Λίνδου, των μνημείων τής νοτίας κλιτύος τής Άκροπόλεως Άθηνών, τής Νέας Μονής Χίου και του Πρωτάτου. Διετέλεσε έπί τριακονταετίαν περίπου μέλος του Κεντρικού Άρχαιολογικού Συμβουλίου. Ήταν μέλος τής διοικούσης έπιτροπής του Μουσείου Μπενάκη, όπου συνετέλεσε στην ίδρυση των πολυ σημαντικών Άρχείων Νεοελληνικής Άρχιτεκτονικής, στην έπιτυχία των οποίων συνέδραμε ως μέλος τής έπιστημονικής έπιτροπής. Ύπῆρξε ιδρυτικό μέλος τής Έλληνικής Έταιρείας και διετέλεσε έπί πολλά χρόνια, έπί προεδρίας των άεμνήστων Μανόλη Χατζηδάκη και Γιώργου Γαλάβαρη, γενικός γραμματέας τής Χριστιανικής Άρχαιολογικής Έταιρείας.

Παράλληλα, ο Μπάμπης συνέχιζε άκάματος την έρευνητική και συγγραφική του δραστηριότητα, που έκάλυπτε όλους τους κλάδους τής ιστορίας τής Άρχιτεκτονικής έχει συγγράψει, μερικές φορές με συνεργάτες, 13 αυτότελη δημοσιεύματα (μερικά μεταφράσθηκαν στην άγγλική), ένα λεξικό και 160 περίπου άρθρα σε συλλογικούς τόμους, πρακτικά συνεδρίων και έγκριτα έλληνικά και διεθνή περιοδικά. Πολλές δημοσιεύσεις του, όπως ο έξαιρετος *Όδηγός τής Χίου*, άπευθύνονται και σε εύρύτερο καλλιεργημένο κοινό. Έχει έπιμεληθεί την έκδοση 13 συλλογικών τόμων και πρακτικών συνεδρίων. Τα διδακτικά του έγχειρίδια έγνώρισαν έπανελημμένες άνατυπώσεις. Τα περισσότερα γραπτά του αναφέρονται στην βυζαντινή άρχιτεκτονική και γλυπτική, έχει όμως δημοσιεύσει ιδιαίτερα άξιόλογες μελέτες και για την άρχαία, γοθτική, όθωμανική, μεταβυζαντινή και νεώτερη άρχιτεκτονική. Τα κείμενά του χαρακτηρίζει σωστή δομή, πληρότης, καλλιέπεια, άρίστη βιβλιογραφική τεκμηρίωση και είκονογραφούνται με έξαιρετικά σχέδια του ίδιου. Ξεχωρίζει από πολλούς έρευνητές τής βυζαντινής άρχιτεκτονικής με τὸ ένδιαφέρον του για τα κοσμικά κτήρια και την πολεοδομία. Ως καθηγητής συνέχισε να συντάσσει τεχνικές μελέτες, όπως τής άναστηλώσεως του μαρμάρινου τέμπλου τής Νέας Μονής Χίου.

Μερικά δημοσιεύματα έγράφησαν από κοινού με την Λασκαρίνα Μπούρα, ή οποία μετά τον γάμο της είχε κάνει σπουδές Ιστορίας τής βυζαντινής τέχνης στο Λονδίνο, είχε ειδικευθεί στην γλυπτική και εργάζετο στο Μουσείο Μπενάκη. Δυστυχώς έχασε την σύζυγό του τὸ 1989. Τὸ κενὸ αὐτὸ ἦλθε νὰ άναπληρώσει μετά δύο έτη μία από τις πρώτες μαθήτρίες του, ή Κορνηλία Χατζηασλάνη, με έπί πλέον σπουδές άρχαιολογίας, προϊσταμένη του Τομέα Ένημέρωσης και Έκπαίδευσης τής Ύπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Άκρόπολης, με την οποία έζησε 25 εύτυχισμένα χρόνια και απέκτησε και έναν έξαιρετικό γιό, σήμερα μηχανολόγο μηχανικό.

Θὰ ἤθελα νὰ έπιμείνω σε μερικές από τις πολλές άρετές του άλησιμόνητου φίλου μου. Τὸν χαρακτήριζε παρομιώδης εργατικότης και μεθοδικότης. Όταν μελετοῦσε την στοὰ του ίερού τής Άρτέμιδος Βραυρωνίας, πήγαινε στὸν χώρο με τὸ φορητὸ που μετέφερε υλικά μετά την πολύωρη κοπιώδη εργασία του στην Διεύθυνση Άναστηλώσεως, εργαζόταν τὸ άπόγευμα συνεχώς άποτυπώνοντας και κρατώντας σημειώσεις, και έπέστρεφε άργά με τὸ ίδιο φορητὸ, για νὰ άσχοληθεί τις βραδυνές ώρες με την έπεξεργασία του υλικού και την συγγραφή του κειμένου. Η μελέτη κατετέθη έτοιμη για δημοσίευση, με 107 σχέδια του συγγραφέως, σε δύο άκριβώς έτη. Στην ύποδειγματική άναστήλωση τής στοᾶς έτήρησε τις άρχές που τότε είχαν άρχίσει νὰ εφαρμόζονται: περιορισμένη και διακριτική προσθήκη συμπληρώσεων χωρὶς άπολάξευση των έπιφανειών των θραύσεων, δυνατότητα διακρίσεως των συμπληρώσεων, τήρηση τής άρχῆς τής άναστρεψιμότητος. Την άνάγκη τήρησεως των άρχών αὐτών καθώς και τής ίδρύσεως Γενικού Άρχείου των Μνημείων τής Έλλάδος, όπως και τής μεταπτυχιακής εκπαίδεῦσεως άρχιτεκτόνων και γενικώτερα τεχνικών, είχε άναπτύξει σε άνακοίνωση στο Πρῶτο Πανελλήνιο Άρχαιολογικό Συνέδριο τὸ 1967. Σε μνημεία που έπισκεφθήκαμε μαζί και άργότερα έδημοσίευσε, όπως ή Παλιοπαναγία Μανωλάδος και ή Παναγία τής Ζούρτσας, με έντυπωσίασε τὸ γεγονός ότι του άρκοῦσε μία και μόνη όλιγόωρη έπίσκεψη για νὰ κρατήσει σημειώσεις, νὰ κάνει μετρήσεις και νὰ βγάλει φωτογραφίες, ενώ έγὼ σε άνάλογες περιπτώσεις έπισκέπτομαι έπανελημμένως ένα μνημείο πριν τὸ δημοσιεύσω.

Είχε έποπτεία όλων των περιόδων τής άρχιτεκτονικής και γενικώτερα τής ιστορίας τής τέχνης. Στις

έβδομαδιαίες διαλέξεις της Πέμπτης κρατούσε λεπτομερείς σημειώσεις στην διάρκεια των ανακοινώσεων και κατά την συζήτηση έλάμβανε πάντα τον λόγο με εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, ανεξαρτήτως του περιεχομένου.

Υποστήριζε με σθένος τις θέσεις του, αλλά δεν τον διέκρινε δογματισμός και δεχόταν υποδείξεις, έφ' όσον επείθετο για την ορθότητά τους. Θυμάμαι ότι ένιότε, όταν επρόκειτο να συζητηθούν στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο θέματα της Έφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων και του Μουσείου Θεσσαλονίκης, που διηύθυνε ή σύζυγός μου, ο Μπάμπης διαφωνούσε με την εισήγηση της Έφορείας. Η Ίουλία Βοκοτοπούλου παρίστατο τότε στην συνεδρίαση και με τὰ επιχειρήματά της έπειθε κατά κανόνα για τὸ δίκιο της τὸν Μπάμπη, πὸν τῆς εἶχε μεγάλη εκτίμηση.

Έφερέτο με γαλατική ευγένεια πρὸς ὄλους, περιλαμβανομένων τῶν φοιτητῶν και εργατῶν, και εἶχε ιδιαίτερη αἴσθηση τοῦ χιοῦμορ. Τὸν θυμάμαι νὰ σατιρίζει με θυμοσοφία διάφορες καταστάσεις πὸν συναντήσαμε κατά τὸ δεκαπενθήμερο ταξίδι μας στὴν Ἀλβανία, τὸν Μάιο τοῦ 1987, ὅπου συνειδητοποιήσαμε ὅτι ἔχει ἀρβανίτικες ρίζες –Μποῦρ σημαίνει στὰ ἀλβανικά ἄνδρας. Ήταν κάπως μονοκόμματος και ἠρνήθη, στὸ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ, νὰ δώσει συνέντευξη στὴν ἀλβανική τηλεόραση. Ἀνάλογη ἄκαμπτη στάση ἐτήρησε 15 χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἡ τουρκική χωροφυλακή μᾶς συνέλαβε κατά τὴν ἐπίσκεψή μας με ἄλλους συναδέλφους στὸ παραμεθόριο φρούριο τῆς Αἴνου. Τὰ κατά τὴν περιπέτεια ἐκείνη, πὸν εἶχε εὐτυχῶς αἴσιον τέλος, ἔχω διηγηθεῖ στὸν *Μέντορα* (τεῦχος 112, Ἰούνιος 2015, σ. 204-205).

Λίγες, σχετικὰ με τὴν ἔκταση και τὴν σημασία τοῦ ἔργου του, εἶναι οἱ διακρίσεις πὸν ἀπενεμήθησαν στὸν Μπάμπη, ὅπως συχνὰ συμβαίνει με ἐπιστήμονες χαμηλῶν τόνων, πὸν δὲν ἐπεδιώκουν τὴν προβολή τους. Τὸ 2002 τοῦ εἶχε ἀπονεμηθεῖ ὁ Ταξιδάρχης τοῦ Φοίνικος και τὸ 2003 τὸ παράσημο τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ήταν ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν και Τεχνῶν και τοῦ Γερμανικοῦ Αρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ 1995 τοῦ ἀπενεμήθη ἀργυρὸ μετάλλιο τῆς γαλλικῆς Académie d'Architecture, τὸ 2007 ἐτιμήθη σὲ εἰδικὴ ἐκδήλωση στὸ Μουσείο Μπενάκη, ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς ὁποίας ἐσταχυολόγησα πολλές χρήσιμες πληροφορίες (*Γιὰ τὸν Χαράλαμπο Μπούρα*, Ἀθήνα 2009), ἐνῶ τὸ βιβλίο του για τὴν *Βυζαντινὴ Ἀθήνα* βραβεύθηκε τὸ 2012 ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στὴν ὁποία εἶχε ὑποβάλει πρὸ εἰκοσαετίας ὑποψηφιότητα χωρὶς νὰ ἐκλεγεί. Σὲ μεταγενέστερες ἐκλογές πὸν εἶχαν σχέση με τὴν ἀρχιτεκτονική, δὲν θέλησε νὰ ὑποβάλει πάλι ὑποψηφιότητα. Χαμένη εἶναι ἡ Ἀκαδημία.

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2016 ὁ σύλλογος *Διάζωμα*, πὸν ἀσχολεῖται με τὴν ἀξιοποίηση ἀρχαίων θεάτρων, ὀργάνωσε εἰδικὴ ἐκδήλωση για νὰ τιμήσει τὸν καθηγητὴ Μπούρα, κατά τὴν ὁποία προεβλήθη και ταινία για τὴν προσωπικότητα και τὴν δράση του. Ήταν ἡ τελευταία φορὰ πὸν τὸν εἶδα καλά στὴν ὑγεία του. Ὑστερα ἀπὸ λίγο μαθεύτηκε ὅτι εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ λευχαιμία και ἄρχισε νὰ μπαينوβγαίνει στὸ νοσοκομεῖο. Κατὰ διαστήματα αἰσθανόταν καλύτερα, προήδρευσε, μάλιστα, τὸν Μάιο σὲ συνεδρία τοῦ 36ου Συμποσίου τῆς Βυζαντινῆς και Μεταβυζαντινῆς Αρχαιολογίας και Τέχνης ἡ ἀσθένειά του ὅμως ἦταν ἀνίατη και ἐξέπνευσε στὶς 27 Ἰουλίου, δέκα μέρες μετὰ τὴν 83ῃ ἐπέτειο τῶν γενεθλίων του. Παρὰ τὸ ὅτι ἡ κηδεία ἔγινε σὲ περίοδο διακοπῶν, πλῆθος κόσμου παρέστη στὴν νεκρώσιμη ἀκολουθία, κατά τὴν ὁποία ἐχοροστάτησε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος. Ἡ παρουσίαση στὶς 19 Μαρτίου 2018 ἐνώπιον πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου τοῦ ἐντυπωσιακοῦ διτόμου ἀφιερῶματος συναδέλφων και μαθητῶν τοῦ *Ἡρῶς κτίστης*, πὸν ξεκίνησε ὡς τιμητικὸς τόμος ἀλλὰ τελικὰ ἐξεδόθη ὡς ἐπιμνημόσυνο, ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀκουσθοῦν εύστοχες ἀποτιμήσεις τῆς προσωπικότητος και τοῦ ἔργου του.

Ὁ Χαράλαμπος Μπούρας δὲν εἶναι πιά μαζί μας, μᾶς ἄφησε ὅμως πολύτιμη παρακαταθήκη τὰ ἀναστηλωτικὰ ἔργα πὸν ἐμελέτησε και ἐξετέλεσε, τὰ ὑποδειγματικὰ κείμενά του και ἓνα φωτεινὸ παράδειγμα σοφίας, εργατικότητος και ἠθους, πὸν θὰ θυμούνται πάντα ὄλοι ὅσοι εἶχαν τὴν τύχη νὰ τὸν γνωρίσουν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ